

Veertigste Algemene vergadering / Quarantième Assemblée Générale

De aanwezigheid van de Kerken in het openbare leven
een anglicaans, katholiek, orthodox en protestants getuigenis

La présence des Eglises dans l'espace public
un témoignage anglican, catholique, orthodoxe et protestant

**Orthodox getuigenis door professor Hdr. Archimandriet Grigorios
D. PAPATHOMAS – VERTALING**

Deuterologie (tweede bijdrage)

Met deze tweede bijdrage wil ik van dichtbij en in het kort de bijdrage van de Kerk aan de samenleving analyseren. Zoals we het in onze uiteenzetting van deze morgen reeds vermeld hebben, is de aanwezig van een *mulilateraal* (ritualistisch, confessioneel en ethno-fyletisch) Christendom in het openbare leven moeilijk te vatten zolang het zeer gevarieerde en diverse realiteiten omvat.

Vooreerst, sinds de moderniteit van de 18de eeuw (Verlichting) zich vooral manifesteert door het verschuiven van het religieuze van de publieke sfeer naar de privé-sfeer is verplaatst en sinds ook deze 'betekenis van het openbare leven' blijft voortbestaan tot vandaag is de eerste zaak die we moeten doen, het geven van een *andere betekenis* aan deze 'betekenis' die we uit verleden meekregen. En dit ten voordele van een aanwezigheid die we allen – en op dit punt gaan we allen met elkaar akkoord – beschouwen als meegegeven aan de reden van ons bestaan als christenen in de wereld. Maar we moeten deze aanwezigheid in het openbare leven gestalte geven door eerst met onszelf te beginnen. Het *christelijk multilateralisme* (het ritualisme, het confessionalisme en het ethno-fyletisme) heeft enorme schade toegebracht aan de Kerk van Christus: de bevestiging van het 'religieus individualisme', zowel persoonlijk als collectief, ten nadele van de Kerk zelf – zonder terugkeer of zonder omweg? Vandaag karakteriseert het 'religieus individualisme' de 'late moderniteit' die wij prioritair het hoofd moeten bieden.

Het is inderdaad mogelijk de impact van de 'late moderniteit' te vatten op de godsdienstpraktijk aan de hand van twee ogenschijnlijke contradictorische bewegingen: 'ontheiliging' en het 'opnieuw heiligen' van de wereld. De 'ontheiliging' van de wereld is een bekende formulering waardoor Max Weber de teloorgang van de traditionele religies wilde aantonen o.m. van het christendom in Europa. Vandaag wordt deze uitdrukking overgenomen door Marcel Gauchet in zijn werk '*Le désenchantement du monde*', waarin hij juist wilde aanduiden hoe de wereld vandaag de christelijke aanwezigheid in het openbare leven ziet. Na dus de flagrante dominantie van het 'religieus individualisme', aangemoedigd door de scheiding van het *christelijke multilaterisme* voor redenen die we deze ochtend hebben uiteengezet, een scheiding die geërfd werd en opgelegd door het verleden, stelt men meer en meer de 'metamorfose van God' vast waar de socioloog Frédéric Lenoir over spreekt, onder invloed van twee processen en belangrijke gebeurtenissen die als het fundament van de post-ecclesiale christelijke moderniteit kan beschouwd worden:

- De rationalisering, bewerkt door de secularisatie, de verdraagzaamheid en de gewetensvrijheid voortgekomen uit de Verlichting;
- De protestantse Hervorming die het gezag van de katholieke Kerk ondermijnde

Daarbij kan men ook nog een belangrijk derde gebeuren toevoegen dat de Westerlingen nog niet goed in heel zijn omvang begrepen hebben:

- het religieus nationalisme (ethno-fyletisme) in opgang bij de Orthodoxen, reeds sinds de 19de eeuw (1872) – voor een bepaalde tijd door het communistisch regime in Oost-Europa bevroren – en heel recent na de val van de muur van Berlijn en de Europese eenwording, die dit 'religieus individualisme' collectief *versterkt* op het niveau van het realiseren van de Kerk op een bepaalde plaats.

Maar paradoxaal genoeg brengt deze moderniteit die het impactvermogen van religieuze instellingen op de samenleving ondermijnt een proliferatie van geloofsuitingen teweeg. Men kan zich de vraag stellen of men met een 'opnieuw heiligen' van de wereld te maken hebben t.t.z. met een 'terugkeer van het religieuze' die terwijl ze de beweging van de secularisatie in vraag stelt, zich uit door een 'bricolage van geloofsuitingen'. En het is juist daar dat onze oecumene attent moet zijn. Zo kan men een groeiende belangstelling vaststellen voor de Oosterse spiritualiteit, het ontluiken van charismatische bewegingen in

de katholieke Kerk, een bloei van sekten en nieuwe religieuze bewegingen ...

Nochtans op deze kwestie van 'her heiliging' geven de sociologen vandaag een genuanceerd antwoord. Ze zeggen dat men een onderscheid moet maken tussen de strikt religieuze bewegingen en de andere die eerder een afwijzen van de moderniteit zijn, een terugkeer in zekere zin naar het integrisme, of een instrumentalisering van de religies en de Kerken voor politieke, sociale of culturele doeleinden.

De moderniteit op het vlak van de religie zou dus vandaag samengaan met een 'weer samenstellen van het religieuze' volgens Georges Corm, of, op het domein van de christelijke Kerken, eerder, volgens ons, met een 'opnieuw samenstellen van de Kerk'. Dit zou zeker een antwoord bieden aan een crisis van de zingeving van het leven en de toekomst die in brede mate voortkomt uit het ineensstorten van de vooruitgangsideologieën en die een denk- en actieplan voor de vraag die ons bezighoudt, deze van de aanwezigheid van de 'Kerk', ditmaal in het openbare leven. En het is vanuit dit 'hersamenstellen van de Kerk' dat iedere inzet voor 'de aanwezigheid in het openbare leven' moet beginnen, wil men een coherent christelijk getuigenis in de samenleving hebben.

Maar in deze optiek als men tenslotte ervan overtuigd is, blijven er hindernissen te overwinnen. Om dit te verduidelijken, geven we er drie aan.

1) De kwestie van de geloofwaardigheid van de Christenen in het openbare leven.

Christus heeft een *Kerk gesticht* en bad dat ze een moge zijn (cf. Jn 17, 11.22).

Getuigend van deze *ene* Kerk die zij van Christus hadden ontvangen, bleven de apostelen dezelfde *ene* Kerk stichten op verschillende plaatsen over heel de wereld.

De Kerkvader en opvolgers van de apostelen hebben hetzelfde gedaan. Vandaag heeft de wereld het moeilijk deze *ene Kerk van Christus* die wij christenen hebben verdeeld, te vatten. Tegelijkertijd willen wij, terwijl we toch verdeeld zijn, vechten tegen alles wat de wereld verdeelt (scheiding van de volkeren, het politieke leven, familiale en sociale leven, door de weg van de liefde, de rechtvaardigheid en de mensenrechten, de verdraagzaamheid, enz.). Maar men vergeet dat de *kerkelijke eenheid* en het behoud van heel de schepping die de prioriteit uitmaken van de Kerk van Christus, een noodzakelijke voorwaarde zijn voor iedere verzoening in de wereld.

2) De kwestie van wat verenigbaar is met wat de Kerk is

De *wereld* is gewild en geschapen door God opdat hij *Kerk* zou worden. Ondanks het feit van de zondeval draagt de wereld in zijn historisch bewustzijn de initiale betekenis van de schepping. Het 'hersamenstellen van de Kerk' waarover wij het reeds hadden, gaat eveneens in die richting. De wereld verwacht dus van ons niet alleen herinnerd te worden maar ook het realiseren van deze oriëntatie door God de Vader gewild. Nochtans door het feit dat wij een leven in scheiding en in beeld van de '*Ene nog niet gerealiseerde Kerk*' aanbieden, gooien we de betekenis van de schepping en de Kerk om in de richting van de zondeval en het opsluiten van de schepping en de Geschiedenis en blijven we niet in het perspectief van het Heil (= het behoud van het geheel) van de wereld. Vanuit dit gezichtspunt, vergeef me mijn vrijmoedigheid, worden wij, Christenen, de belangrijkste factor in het boycotten van het heilsplan van de wereld, door God zelf gewild.

3) De kwestie van het 'hersamenstellen van de Kerk'

Het is belangrijk te vertrekken vanuit een vaststelling die ons zal helpen in onze uiteenzetting.

De Kerk vandaag ontwikkelt zich op verschillende manieren maar wij bevinden ons voor een paradox. Ook al is de Kerk reeds verschillende eeuwen in onze samenleving aanwezig, haar 'gedaante van particularisme' is meer recent. Ik herinner u eraan dat het volk van God weer samengebracht in Christus in het Nieuwe Testament gekant is tegen iedere exclusiviteit en vreemd staat t.a.v. elk separatisme, partijdigheid en isolationisme (particularismus), heel eenvoudig omdat het kerkelijk particularisme slechts sinds kort een onderscheiden en ontegensprekelijke identiteit heeft gekregen in de seculiere maatschappij sinds en dit is het geval van de ritualistische, confessionele en nationale Kerken. Immers, 1) in de nieuwtestamentische apostolische periode en vervolgens in de periode van de 12-15 eerste eeuwen kwam de Kerk op een concrete manier tot stand. 2) Sinds de 12-15de eeuw en tot vandaag, komt de Kerk anders tot stand.

- In het eerste geval putte de Kerk haar identiteit en haar wezen uit de Eschata en het komend Rijk. Vanaf het Nieuwe Testament bevestigen de Christenen van de Kerk dat het Koninkrijk van God een toekomstig Rijk is ; in de Geschiedenis is dit Rijk niet een sociologische of politieke entiteit maar een *aanwezigheid* zelf van God... Wanneer men de eschatologische dimensie in de wereld binnenbrengt, creëert dit een ethos en een gedrag met sociale gevolgen ; dat is de *politieke dimensie*

van de Eschatologie. In casu kan de Kerk die de eschata in zich draagt :

a) een 'Politiek van de diaconie' uitoefenen. Het kerkelijk lichaam is geroepen om de immanente aanwezigheid van God present te stellen doorheen de diaconie van mens tot mens. 'Indien iemand de eerste wil zijn, moet hij de laatste zijn van allen en de *dienaar (diacone)* van allen' (Mc 9,35. Cf. Mt 20, 25-28; 23,10; Mc 10,43-45). **b)** een 'Persoonlijke politiek'. De Kerk is een assemblee van mensen of beter nog een *communio van personen*. God bestaat als een *trinitaire communio*, het is een *relationeel* wezen, om die reden wordt de Kerk realiteit door het persoonlijke *bestaan en de communio* tussen elk van zijn leden en alzo staat het model voor de samenleving met het oog op het handelen in die zin. **c)** 'Politiek als metamorfose'. De grenzen van de Kerk en van de wereld dringen in elkaar zonder *versmelting* en *verdeeldheid*, zonder *vermenging* en zonder *scheiding* (*Horos* van het IVde Oecumenisch Concilie van Calcedonië 451). Hun 'anderszijn' en hun 'communio' komen tegelijkertijd tot uiting. Dat betekent dat één dimensie aanwezig is binnen de ander en dat beide samen bestaan op een perichoretische wijze en gebaseerd zijn op de *eenheid van de menselijke natuur*. De Kerk vereist *eenheid*¹ en de wereld in zijn geheel moet *een* worden (Jn 17, 11) op het einde van de tijd. De demarcatielijn tussen beide bevindt zich in de *gedaanteverandering* van de aardse gegevenheid in de realiteit die tegelijkertijd het Rijk van God openbaart en onwrikbaar haaks staat op iedere *politieke realisatie* (cf. Ch. Péguy) *geïnspireerd vanuit het geschapene*.

- Voor het tweede geval, put de Kerk haar identiteit en haar wezen niet uit de Eschata en de toekomst maar in de Geschiedenis en het historisch verleden van de Kerk. In dit geval identificeert de Kerk zich met de wereld en seculariseert ze zichzelf op een brutale manier. Dit heeft tot onmiddellijk gevolg dat de schepping van een ethos en een gedrag met eveneens sociale gevolgen behalve dat de karakteristieken van deze christelijke sociale dimensie overeenkomen met de karakteristieken van het sociale werk dat door de wereld en de samenleving verricht is. Wel is het gevolg? De wereld en de samenleving hebben 'onze aanwezigheid met onze inbreng' niet nodig, want zij beschikken over hetzelfde - en soms beter - dankzij hun eigen middelen.

* * * * *

De interessante kwestie waar wij ons vandaag samen over buigen, herinnert me aan een woord van Christus : 'Dus als je je offergave naar

¹ Het volstaat hier te herinneren aan de constante vraag van ieder kerkelijk lichaam bij het begin van iedere Goddelijke Liturgie: 'Voor de vrede van heel de wereld, [...], en de eenheid van allen [...]' (Goddelijke Liturgie van de H. Basilius van Cesarea en van Johannes Chrysostomos).

het altaar brengt, en je herinnert je daar dat je broeder iets tegen je heeft, laat dan je offergave daar voor het altaar achter, en ga je eerst verzoenen met je broeder, en kom dan terug om je offergave te brengen' (Mt 5,23-24). De mens is priester van de schepping en de Christenen die de Kerk vormen, bevinden zich in het hart van deze realiteit die boven alles eschatologisch blijft. Ik kan de aanwezigheid van de christenen niet anders zien dan de manier waarop Jezus ze ons heeft getoond. Dat wil zeggen dat 'de aanwezigheid van christenen' in het openbare leven, betekent *de wereld ontvangen en hem opdragen aan God*. Maar 'vooraleer deze offerande te brengen, moeten wij onze offerande (onze *aanwezigheid* in de wereld voor het *ontvangen* van de wereld) voor het altaar laten en ons eerst gaan verzoenen met onze broeder; dan terugkomen en onze offerande aanbieden'. Heel dit gebeuren, kan betekenis hebben t.a.v. God als wij het ontvangen en vooral ten aanzien van de wereld die daar is om ontvangen te worden. Anders heeft onze inspanning om *aanwezig* te zijn in de wereld, absoluut geen zin (Mt 5,13) ...